

REVIEW: PETRO RYCHLO, ED. MIT DEN AUGEN VON ZEITGENOSSEN. ERINNERUNGEN AN PAUL CELAN

Maria SASS

Universitatea "Lucian Blaga" din Sibiu, Facultatea de Litere și Arte
Lucian Blaga University of Sibiu, Faculty of Letters and Arts
Personal e-mail: maria.sass@ulbsibiu.ro

Abstract: The memoir authored by the Ukrainian Germanist Petro Rychlo, whose first edition was published at Suhrkamp with the occasion of the centennial anniversary of Paul Celan's birth, includes a chronological selection of 55 texts from all the stations of the poet's life. The volume pursues a better knowledge of Paul Celan as individual, of his character and his psychology, aspects that could have collectively contributed to the tragic outcome of his troubled life. Paul Celan is revealed as a complex personality, both through his poetic uniqueness and existential tragedy, as well as in his greatness and human vulnerability. The author argues for the importance of getting acquainted with the biographical aspects surrounding Celan – the Holocaust, the great love for his mother, the search for his Jewish identity – and emphasizes their special significance in deciphering the hermetic Celanian poetry.

Keywords: Paul Celan, Der Meridian, Alfred Margul Sperber, hermetic poetry, Bremer Literary Prize, Georg Büchner Literary Prize

Citation suggestion: Sass, Maria. "REVIEW: Petro Rychlo, ed. Mit den Augen von Zeitgenossen. Erinnerungen an Paul Celan." *Transilvania*, no. 4 (2022): 83-85.
<https://doi.org/10.51391/trva.2022.04.09>.

Anul 2020 a marcat împlinirea a 100 de ani de la nașterea și 50 de ani de la trecerea în neființă a poetului german cu origine bucovineană, Paul Celan, considerat unul dintre cei mai importanți poeți de expresie germană ai veacului al XX-lea. Opera sa este caracterizată de reflecția asupra posibilităților limbajului și al comunicării în general și de procesarea unor experiențe limită, în special a Holocaustului. A publicat următoarele volume: *Nisipul din urne* (1948), *Mac și memorie* (1952), *Din prag în prag* (1955), *Gratii de vorbe* (1959), *Meridianul* (1961; discursul ținut la primirea premiului "Georg Büchner" (1960) – cea mai importantă scriere poetologică a lui Celan, *Roza nimăunii* (1963), *Schimbare de suflu* (1967). Printre numeroasele lucrări dedicate poetului în anul omagial – unele noi, altele reeditate – se numără și volumul lui Petro Rychlo, apărut în prima ediție la editura Suhrkamp din Berlin.¹ Bazându-se pe cercetări ample în biblioteci și arhive, autorul include în prezentul volum textele a 55 de autori din diferite faze ale vieții poetului, unele inedite, altele mai fuseseră publicate anterior. În ordonarea "amintirilor" sunt respectate etapele existențiale ale poetului, nu și cronologia apariției respectiv a publicării (în unele cazuri) a textelor: Cernăuți, București, Viena, Paris.

Este un fapt relativ cunoscut că în *Meridian*, Paul Celan declara că poezia sa trebuie să aibă punctul de plecare în realitate, în evenimentele care i-au marcat existența. Cel mai important eveniment care l-a urmărit toată viața și l-a traumatizat a fost Holocaustul, aflat în legătură cu decesul părinților săi. Nu poate fi scăpat din vedere un motiv complementar al celui mai sus amintit, o așa numită *Überlebensschuld*, vina de a fi supraviețuit acestui marasm.

De aceste aspecte se leagă și scopul declarat al prezentului volum care nu reprezintă o interpretare sau reinterpretare a poeziilor celaniene – opera sa a făcut obiectul de cercetare a numeroase publicații științifice, monografii, disertații ori volume colective –, ci o mai bună cunoaștere a omului Celan, a caracterului său, a laturii psihice a acestuia care, luate împreună, ar fi putut contribui la deznodământul tragic al unei vieți zbuciumate.

Volumul de amintiri "Văzut cu ochii contemporanilor" întruchipează un mozaic al omului și poetului Paul Celan, o pluralitate de voci conturate din proximitatea sa, printre care răzbate tonalitatea poetică inconfundabilă. Textele de dimensiuni diferite, cu origine în Cernăuți, București, Viena

și Paris, îngemănează o multitudine de fațete. Personalități din Cernăuți, de la dascăli, la rude și prieteni (Moshe Barash, Edith Hubermann, Ilse Goldmann, Dorothea Müller-Altneu, Edith Silbermann, Ruth Kraft ș.a.) își amintesc de copilăria și educația pe principii germane a poetului, descriindu-l ca pe un tânăr deosebit de frumos care studia de pe băncile școlii poezii germani favoriți (Rilke, Trakl, Heine, Hölderlin) și avea înclinații literare de timpuriu.

Edith Silbermann în *Erinnerungen an Paul (Celan = Antschel)*² dezvăluie autorii străini preferați ai poetului (Hamsun, Verlaine, Baudlaire, Mallarmé, Valéry, Appolinaire, Shakespeare, Yeats, A. E. Housmann, Jessenin), unii dintre aceștia fiind mai târziu selectați pentru traduceri. Alții relevă înclinațiile poetului spre suprarealism – căci întors din Tours în 1939 Celan era entuziasmat de Eluard, Camus și Breton –, această simpatie conducându-i pașii la București spre suprarealiștii români (bunăoară spre Gherasim Luca și Paul Păun). Cu toate acestea Ovid Crohmălniceanu afirma că Celan doar cocheta cu ideile suprarealiste, nu voia să se identifice cu postulatele artistice ale curentului (de exemplu repudia principiul “écriture automatique”).

Atât în segmentul “amintirilor”, cât și în partea a doua, cea a comentariului autorului, se acordă o atenție semnificativă celui de-al doilea moment biografic celanian: București. Din peisajul bucureștean nu poate lipsi mai vârstnicul poet Alfred Margul-Sperber care în acea vreme, reprezenta, în opinia lui Hans Bergel³, “măsura instanței literare” a scrierilor în limba germană. Sperber nu doar l-a inițiat și sprijinit pe Celan în integrarea sa bucureșteană, ci l-a găzduit în propria casă, chiar dacă nu mai avusese nici un pat liber, Celan fiind pus în situația să doarmă pe o masă în bucătărie, referitor la această secvență există o aluzie suprarealistă în poezia *Das Gastmahl/Ospățul* din volumul *Mohn und Gedächtnis/Mac și memorie*: “Înveliți-vă, -așadar, în mantale și urcați cu mine pe mese:/ cum altfel se mai poate dormi decât în picioare, în mijlocul cupelor?/Cui să-i mai închinăm visele, de nu roții domoale?”⁴

Chiar dacă la București Celan staționase mai puțin de doi ani, aici își au punctul de plecare multe dintre preocupările de mai târziu ale poetului și traducătorului, astfel încât să justifice afirmația lui Edith Silbermann că deja din 1945 la București poetul purta aura faimei. Traducea din rusă și scria și în limbile germană și română, această scurtă etapă, fiind una deosebit de productivă (traduceri din opere clasice rusești: Mihail Iurievici Lermontov *Un erou al timpului nostru*, povestirea lui Anton Cehov *Mujicii*, textul dramatic al lui Konstantin Simonov *Problema rusească* – toate au fost publicate la Editura de Stat). Celan scrie texte poetice și scurte fragmente de proză în limba română. Apare în limba română *Tangoul morții* (traducerea lui Petre Solomon – posibil cu colaborarea lui Celan însuși – a poeziei care l-a făcut celebru *Todesfuge*). În revista *Agora* a lui Ion Caraion publică și primele poezii în limba germană (ex. *Gastmahl/Ospățul*, *Das Geheimnis der Farne/Taina ferigelor*), incluse mai târziu în volumul *Nisipul din urne*. Dincolo de aceasta, etapa bucureșteană avea să fie, în opinia lui Petre Solomon, una dintre cele mai fericite ale vieții lui Celan, “o epocă de aur a contactelor umane”⁵, în

care jurnaliști și literați români (Maria Banuș, Marcel Aderca, Ion Caraion, Nina Cassian, Ovid S. Crohmălniceanu, Horia Deleanu, Petre Solomon) i-au devenit prieteni. Dar în ciuda evoluției sale favorabile, poetul bucovinean va lua decizia, fără a anunța pe cineva, să treacă ilegal frontiera spre Budapesta și să ajungă la Viena (intrare în 17. decembrie 1947).

Două au fost motivele pentru care Celan părăsea România în acest mod: Pe de o parte era dorința de libertate, pe de alta voia să fie poet german. Iar Alfred Margul Sperber îi deschisese drumul și aici, prezentându-l entuziasmat prietenului său Otto Basil care edita la Viena revista *Plan*, unde publică unele dintre primele sale poezii în limba germană.

După cum relevă Rychlo, Viena reprezintă pentru Celan doar un intermezzo de câteva luni (în 1948 pleacă mai departe la Paris), dar semnificativ pentru evoluția ulterioară a poetului. Sunt de semnalizat: contactul cu cercurile suprarealiștilor vienezi (artistul Edgar Jené și scriitoarea Erica Lilleg), publicarea în reviste suprarealiste a unor traduceri de poezie din franceză, bunăoară de André Breton; a scris și un eseu despre unele tablouri ale lui Jené care a fost publicat ca broșură în 1948 la editura Agathon din Viena, cu titlul “Edgar Jené und der Traum vom Traume” [Edgar Jené și visul despre vis], împreună cu opt litografii și optsprezece reproduceri ale lui Jené. La Viena Celan se împrietenește cu Ingeborg Bachmann cu care va avea o poveste de dragoste, dar și cu alți poeți, care vor contribui la cunoașterea sa în peisajul liricii germane contemporane. Cel mai important eveniment în acest sens este invitarea lui Celan, prin intermediul poezilor vienezi, la conferința *Grupului 47* de la Niendorf pe Coasta Mării Baltice în 1952, unde va fi prezentat unor editori germani de seamă. Acest fapt va conduce la publicare în Germania, în același an, a volumului *Mac și memorie*.

Ultima etapă a vieții este mult râvnitul Paris unde trăiește cea de a doua parte a existenței sale. În Paris Celan își încheie studiile filologice începute la Cernăuți, pentru a se întreține dădea ore particulare și făcea traduceri, iar poetului îi sunt decernate premiile *Bremer-Literaturpreis* (1958) și, mai sus amintitul, *Georg Büchner-Literaturpreis* (1960).

Însă în Occidentul postbelic ajunsese nu doar poetul de limbă germană, ci și evreul, un aspect ce-i va aduce numeroase dezamăgiri. Una dintre acestea este așa-numita afacere Goll, acuza de plagiat adusă lui Celan care a condus la consecințe deosebit de grave pentru poet. Unele amintiri din volumul lui Rychlo fac referire la anxietate și accese psihotice, dezvăluind un poet foarte sensibil și neurotic. Se poate deduce că afacerea Goll avea să devină cea mai mare traumă a vieții sale care, dincolo de pierderea părinților în timpul războiului și a autoînvinuirii sale, a avut o contribuție importantă la decizia pentru suicid. Căci învinuirile lui Claire Goll l-au împins într-o lungă etapă de depresie, mania persecuției și intrarea în lungi perioade de însingurare și izolare. Poetul deveni mai susceptibil și mai vulnerabil, iar încrederea în semeni îi fusese zdruncinată.

Volumul lui Petro Rychlo “Văzut cu ochii contemporanilor” ni-l dezvăluie pe Paul Celan drept personalitate poetică cu multe fațete, în unicitatea sa poetică și tragismul existential,

în măreția și vulnerabilitatea sa umană deopotrivă.

Comentarii lui Celan de până acum vorbeau de o personalitate introvertită, izolată, având contacte doar cu un număr restrâns de persoane. Prezentul volum demonstrează prin textele cuprinse că, în ciuda unei anume labilități psihice și a depresiilor inerente, Celan avea contacte și corespondență cu numeroși scriitori germani importanți (Günter Grass, Peter Härtling, Marie Luise Kaschnitz, Karl Krolow, Hermann Lenz, Hans Meyer, Jürgen P. Wallmann, Heinrich Böll, Hans Magnus Enzensberger, Bertolt Brecht, Peter Huchel, Erich Arendt, Reiner Kunze etc.)

În comentariul⁶ său Petro Rychlo argumentează importanța cunoașterii aspectelor biografice cuprinse în amintirile din volumul său, prin prisma deosebitei semnificații în descifrarea poeziei ermetice celaniane. Căci opinia aproape unanimă a cercetătorilor celanieni, incluzând-o și pe cea a germanistului ucrainian, este aceea că din fundalul biografic și tematic necesar înțelegerii și interpretării poeziei încifrate fac parte, dincolo de holocaust și marea iubire purtată de poet mamei sale, căutarea identității sale evreiești.

Referitor la limbajul poetic celanian, același Rychlo consideră că acesta reprezintă o pendulare între centru și periferie, deoarece poetul bucovinean nu alegea niciodată semnificațiile cele mai la îndemână. Celan era un poet poliglot, foarte talentat lingvistic, traducând texte literare din opt limbi (A tradus din Arthur Rimbaud, Paul Valéry, Alexander Blok,

Ossip Mandelstam, Cioran ș.a.), realizările sale în acest plan sunt inegalabile.

Pentru cititorul român mai trebuie specificat că textele prezentului volum privitoare la perioada bucureșteană sunt prezentări în limba română la Colocviul Celan din 1981, fiind publicate pentru prima dată în limba germană în *Zeitschrift für Kulturaustausch*⁷ și reprezintă o sursă importantă de informații mai ales pentru prima jumătate a vieții poetului. Este de asemenea de precizat că prietenul din tinerețe al lui Celan, Petre Solomon, a publicat studiul *Paul Celan. Dimensiunea românească*⁸ care face referire mai ales la perioada 1945-1947, dar, bazându-se pe corespondență, aduce în prim plan și unele aspecte din perioada pariziană.

Deși Paul Celan era un "magician al cuvântului", uzând de mai multe limbi în arta traducerii, a optat să-și scrie opera poetică toată viața în limba germană care, dincolo de limba sa maternă, reprezenta și limba călăilor părinților pieriți în Holocaust. Acest fapt a fost paradoxul vieții sale.

Închei cu precizarea că materialele cuprinse în prezentul volum contribuie la crearea unei imagini complete, dintr-o multitudine de tablouri, a omului și poetului Celan. Cartea de față nu se adresează doar specialiștilor, ci tuturor iubitorilor de literatură care vor să afle aspecte legate deopotrivă de biografie și caracterul poetului, concomitent cu înclinațiile și preferințele sale estetice.

Note

1. Petro Rychlo este profesor la Universitatea Juri Fedkowskytsch din Cernăuți, Catedra de Literaturi străine și Teoria Literaturii, autor a numeroase publicații de specialitate și antologii dedicate literaturii germane din Bucovina. Este traducătorul și editorul primei ediții germane-ucrainiene a operei lui Paul Celan, publicată în zece volume. Vezi Petro Rychlo, *Mit den Augen von Zeitgenossen. Erinnerungen an Paul Celan* (Berlin: Suhrkamp Verlag, 2020)
2. Rychlo, *Mit den Augen*, 46-60.
3. Hans Bergel, scriitor de expresie germană, născut în Râșnov (1925-2022).
4. Paul Celan, *Opera poetică* (I). Traducere de George State (Iași: Polirom: 2019), 53.
5. Rychlo, *Mit den Augen*, 368.
6. Ibid., 355-443.
7. *Zeitschrift für Kulturaustausch* 3, no. 32. (1982): 203-287.
8. Petre Solomon, *Paul Celan. Dimensiunea românească* (București: Kriterion, 1987).

Bibliography

Rychlo, Petro. *Mit den Augen von Zeitgenossen. Erinnerungen an Paul Celan* [Seen Through the Eyes of His Contemporaries: Memories of Paul Celan]. Berlin: Suhrkamp Verlag, 2020.

Celan, Paul. *Opera poetică* (I) [Poetry Works], translated by George State. Iași: Polirom: 2019.

Solomon, Petre. *Paul Celan. Dimensiunea românească* [Paul Celan: The Romanian Dimension]. Bucharest: Kriterion, 1987.